

K METODOLÓGII VÝSKUMU CIELAVEDOMÉHO UTVÁRANIA SOCIALISTICKÉHO SPÔSOBU ŽIVOTA

BOHUMÍR BLÍŽKOVSKÝ, Výskumný ústav životnej úrovne, Bratislava

BLÍŽKOVSKÝ, B.: To the Methodology of the Research of a Tenacious Forming of the Socialist Way of Life. *Filozofia* 30 (1975), No 5, p. 490—499.

The paper concretizes some generally theoretical and methodological questions stemming from the intentional nad multidimensional character of forming the socialist way of life.

It starts metodologically from Marx's analysis of labour. The fundamental elements and relations of the tenacious proces of the creation of the socialist way of life are seen in the dialectics of its subject and object and in the dialectics of its aims, means and conditions.

If the notion of conditions of forming the ways of life records what there is, what has been achieved, then the aims of this process express what there is to be. Any condition that the appropriate subject takes advantage of in order to reach the laid out aims may become a means for the forming of the socialist way of life. The motion of the changeable aims, means and conditions is at the same time their rotation: a condition used for reaching certain aims changes into a means, the achieved aim changes again into a component part of the conditions and can change thus again into a new means for reaching higher aims, etc.

The general dialectics of the subject and object and from this derived more concrete dialectics of aims, means and conditions belong to the basic system-formative elements and relations of the tenacious creation of the socialist way of life. It is a component part of the general national theoretical-methodological basis suitable for more complex research of the way of life. It enables a rendering of the socialist way of life in its dynamics, totality and in its social-historical context. It elevates the inter-divisional co-operation, namely the causal final analyses and the organic connection of empirical and normative approaches.

Vedecké skúmanie, predvídanie a riadenie takej širokej a mnohostrannej sústavy, akou je tvorba socialistického spôsobu života, predpokladá ujasnenie mnohých metodologických otázok. Upozorníme aspoň na niektoré:

1. Utváranie socialistického spôsobu života je *proces multidimenzionálnej povahy, ktorého poznanie i riadenie vyžaduje interdisciplinárnu spoluprácu*.

2. Dalšou závažnou charakteristikou tohto procesu je *jeho cielavedomosť*. Táto skutočnosť, ktorá súvisí priamo s historickým vznikom a vývojom vedeckého socializmu, nie je doteraz metodologicky náležite konkretizovaná a rešpektovaná. Doterajšie teoretické prístupy vychádzajú zatiaľ väčšinou z jednotlivých vedeckých disciplín, nie sú náležite sklbené, netvorí organický celok, mapujú preto problémové pole socialistického spôsobu života neúplne, parciálne, niekedy aj staticky. Sú orientované napr. *historicky* (prevažne na minulosť), alebo *normatívne* (na to, čo má byť), alebo *empiricky* (na to, čo je). Na postihnutie dynamickej, procesuálnej stránky tvorby socialistického spôsobu života nestačí, keď sa uvedené parciálne prístupy kladú len paralelne vedľa seba. To síce umožňuje porovnávať, konfrontovať napr. minulosť, prítomnosť a budúcnosť, alebo to, čo v živote má byť, s tým, čo je. Neumožňuje to však hlbšiu, *kauzálnu finálnu analýzu* cielavedomého utvárania socialistického spôsobu života, ktorá je jedným

z predpokladov účelnejšej i účinnejšej regulácie tohto procesu. Bez takejto analýzy nemožno plánovite pretvárať stav, ktorý je, na stav, aký má byť.

Socialistická spoločnosť prístupuje k formovaniu jej zodpovedajúceho spôsobu života neporovnateľne uvedomelejšie než doterajšie spoločenské poriadky, v ktorých — okrem výnimiek úzko dobovo i triedne vymedzených — vznikala adekvátny spôsob života prevažne živelne. Socialistická spoločnosť od začiatku postuluje a postupne aj realizuje celý systém politických, ekonomických i pedagogických opatrení, ktoré vo svojom súhrne sú veľkorysým, vedecky podloženým úsilím o plánovitú tvorbu spôsobu života, zodpovedajúceho ideám socializmu a komunizmu. Skvalitňovanie a korigovanie spôsobu života tu tvoria cieľavedomé procesy, ktoré sú celospoločenskou záležitosťou a súčasťou celkovej regulácie spoločenského vývinu. To neznamená, že by z týchto procesov bola vylúčená (alebo dokonca mala byť vylúčená) živelnosť. Z toho však vyplýva, že ich nemožno ponechávať len samočinnému, prevažne živelnému vývinu, že treba k nim pristupovať aj normatívne. Priliehavý je tu názor A. S. Makarenka, ktorý pripomína, že človek sa nerodí dobrý ani zlý, ale stáva sa dobrým alebo zlým v závislosti od svojho životného prostredia a od výchovy: „Dobré v človeku sa vždy musí projektovať a pedagóg je povinný to robiť.“ Zmeny, ktoré vo sfére spôsobu života prebiehajú, nestačí len registrovať (hoci je to nepochybne užitočné; aj toto empirické poznanie väčšinou chýba), ale treba ich aj regulovať. Prognózy v tejto oblasti by nemali postihovať len živelné vývinové tendencie, ale aj žiadúce, všestranne zdôvodnené vývinové ciele. Z toho, čo je a čo môže byť, by sa mali prognózy spôsobu života orietovať na to, čo má byť z hľadiska spoločenského pokroku a rozvoja osobností.

Ak prístupujeme k utváraniu socialistického spôsobu života ako k prevažne cieľavedomému procesu a zložke sociálnej regulácie, je nevyhnutné na jeho analýzu použiť aj zodpovedajúce pojmy. Jedným z predpokladov vedeckovýskumnej medziodborovej spolupráce pri riešení zložitých komplexných otázok je vypracovanie dostatočne *všeobecnej teoretickej a pojmovej základne*, ktorá by bola schopná analyzovať skúmanú skutočnosť a ktorá by pritom vyhovovala špecifickým potrebám participujúcich vedných odborov, vzájomnému dorozumievaniu a prenosu informácií i spoločnému využívaniu dosiahnutých výsledkov.

Problém analýzy cieľavedomých procesov nie je v marxizme nový. Pred touto úlohou stál už K. Marx, keď chcel analyzovať pracovný proces. Ak vyjdeme z jeho záverov, môžeme základné systémotvorné prvky a vzťahy akéhokoľvek cieľavedomého procesu postihnúť v najvšeobecnejšej rovine *dialektikou subjektu a objektu*.

Marxistická filozofia chápe subjekt a objekt v dialektickej, navzájom sa podmieňujúcej i vylučujúcej jednote. Medzi nimi neplatia vzťahy jednosmernej mechanickej kauzality, ale vzťahy vzájomného ovplyvňovania, stimulovania a sprostredkovania. Vo filozofii sa subjektom rozumie konajúci a poznávajúci človek, vedomá ľudská aktivita vôbec. Objektom je ostatný svet ako predmet tejto aktivity.

Povaha týchto pojmov je relatívna. Ich dvojpolovosť nemožno spájať len so

vzťahom človeka (ako subjektu) k svetu (ako objektu), ale aj so vzťahom človeka (ako subjektu) k druhým ľuďom (ako objektu), aj so vzťahom človeka (ako subjektu) k sebe samému (ako objektu)¹ a pod.

Utváranie socialistického spôsobu života patrí práve k tým činnostiam, v ktorých ľudia robia cieľom svojho konania druhých ľudí i seba samých.

Vývin filozofie 19. a 20. stor. ukázal neudržateľnosť názorov, ktoré jednoducho a mechanicky pripisujú aktivitu len jednému z týchto pólov, a druhý pól odsudzuje na púhe prispôsobovanie, ak nie podriaďovanie. Z tohto hľadiska môžeme rozlíšiť *objektivistickú, subjektivistickú a dialektickú koncepciu* týchto vzťahov. Medzi extrémnymi stanoviskami existujú, pravda, varianty miernejšie i všeliako kombinované. Objektivistická koncepcia chápe bytie ako skutočnosť bez subjektu, vyznačuje sa absolutizáciou objektívnych procesov, podmienok, „historickej nevyhnutnosti“, fatalisticky poňatým determinizmom a pod. Schematicky ju môžeme znázorniť takto:

$$O \rightarrow S$$

Subjektivistická koncepcia chápe bytie len ako výtvor subjektu, absolutizuje aktivitu subjektu:

$$S \rightarrow O$$

Stopy objektivistických a subjektivistických koncepcií sú dodnes vážnou prekážkou vedeckejšieho riadenia spoločenského vývinu. Predpoklady na prekonanie uvedených jednoduchosť má dialektické poňatie subjektu a objektu:

$$O \rightleftharpoons S$$

Marxizmus chápe spoločnosť ako objektívnu skutočnosť, uznáva objektívnosť historických zákonov, nie je však objektivistickou teóriou, lebo neponíma spoločenský vývin ako samočinný proces, nezávislý od ľudskej činnosti. Marxizmus vidí v ľudskej aktivite, v tzv. subjektívnom faktore, činiteľa historických zmien. Nie je však subjektivistickou teóriou, lebo odmieta tvrdenie, že subjektívne psychické sily určujú sociálnu skutočnosť. Marxizmus — oproti idealizmu — zdôraznil objektívne, najmä sociálne podmienky ľudského života, ktoré determinujú potreby a úsilie človeka. Formuloval program nápravy sveta prostredníctvom revolučnej premeny sociálnych vzťahov, nie prostredníctvom psychickej terapie. Odmietol tézu, že nápravou jedincou možno dosiahnuť nápravu spoločnosti. Naopak, zdôraznil, že nápravou spoločenského života možno pretvoriť a rozvíjať človeka. Vedecký socializmus sa tak stal teóriou spoločenskej pre-

¹ R. Richta v tomto zmysle oprávnene konštatuje, že rast „subjektívneho činiteľa“ v histórii sa začína prejavovať nielen prenikavejším pretváraním sveta, ale aj cielavedomým rozvíjaním človeka ako sebaúčelu.

meny sveta i človeka. Dlhoročajúci spor, či je nevyhnutné zmeniť najprv spoločenské podmienky, v ktorých človek žije, alebo človeka, bol tým vyriešený. Podľa Marxa treba vykonať obidvoje súčasne, lebo „ľudia vytvárajú okolnosti, práve tak ako okolnosti vytvárajú ľudí“. Skutočnosť, že zmena okolností a ľudská činnosť spadajú v jedno, možno pochopiť ako revolučnú prax vyrastajúcu z daných objektívnych podmienok i z určitých subjektívnych zdrojov a snáh. Subjekt tvorí objekt a súčasne je objektom pretváraný. Vedecká marxisticko-leninská filozofia poníma človeka ako produkt i tvorcu jeho životného prostredia a zároveň aj ako pôvodcu a výsledok jeho sebarealizácie. Človeka podmieňujú vzťahy medzi jeho prírodnou rodovou výbavou, socialnotriednou príslušnosťou aj individuálnym sebauvoľňaním. Človek uvedomele a aktívne podmieňuje svoje prostredie, spolu-vytvára svoje sociálne vzťahy i seba samého. Nemožno ho preto redukovať na súhrn jeho existenčných podmienok. Vonkajšie podmienky pôsobia na človeka len prostredníctvom jeho vnútorných podmienok. Celá psychika človeka je subjektívnym odrazom objektívnej reality, ale je aj aktívnym výrazom ľudského vnútra, je činiteľom umožňujúcim ľudské projektovanie i pretváranie sveta.

Konkrétnejšie postihnutie základných systémovotvorných prvkov a vzťahov cieľavedomých procesov vyjadruje *dialektika ich cieľov, prostriedkov a podmienok*.

Proces vzájomného pôsobenia subjektu a objektu nazýva marxizmus praxou. Odlíšenie subjektívneho faktoru a objektívnych podmienok v konkrétnej činnosti je nevyhnutným predpokladom správneho rozhodovania. Vo vývojovom reťazci príčin objektívneho sveta hľadá subjekt také miesto, kde by mohol zasiahnuť, takú príčinu, ktorú by mohol zastúpiť svojím konaním, aby privodil predvídaný účinok, potrebný pre konajúci subjekt. *Činný človek jednak rešpektuje objektívnu skutočnosť, jednak usku'očňuje svoje zámery*. Cieľ vo vedomí konajúceho človeka je determinovaný objektívne i subjektívne, je výrazom a účinkom určitej potreby, aj niektoej z okolností vonkajšieho sveta, schopných túto potrebu uspokojiť.

V procese riešenia dialektického protikladu subjektu a objektu a ako výsledok ich vzájomného pôsobenia vzniká tak tretí základný element — určitý *prostriedok*, ktorým subjekt zasahuje do objektu.²

Prostriedok je súčasťou objektu, ale ako prostriedok sa stáva aj súčasťou subjektu, stáva sa orgánom činnosti človeka, človek ním rozmnožuje svoje prirodzené schopnosti. Na tejto premene je podstatné to, že sa usku'očňuje na základe poznávacej činnosti subjektu. „Od okamžiku stanovenia cieľa môžeme uvedomele činnosti... človeka skúmať dvojakým spôsobom: jednak z hľadiska ich vzniku a vývoja — ako reťaz príčin a účinkov, jednak z druhej strany, z hľadiska ich užitočnosti a účelnosti na dosiahnutie cieľa — ako reťaz cieľov a prostriedkov.“ (1, s. 53)

² Keď K. Marx analyzuje pracovný proces, definuje ho takto: „Pracovný prostriedok je vec alebo komplex vecí, ktoré človek vsúva medzi seba a pracovný predmet a ktoré mu slúžia ako vodič jeho pôsobenia na tento predmet. Používa mechanické, fyzikálne, chemické vlastností vecí, aby im dal v súhlase so svojím účelom pôsobiť ako nástroju svojej moci.“ (Kapitál I, Praha 1953, s. 198.)

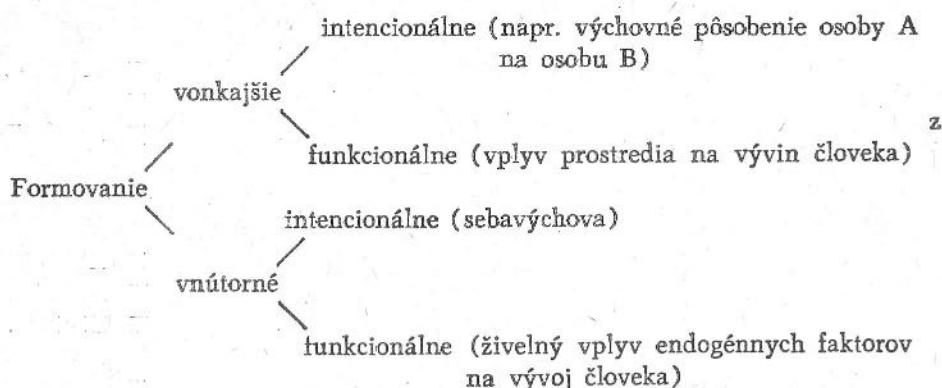
Ak chce človek dosiahnuť vopred určený cieľ, musí uvažovať kauzálnu a finálnu. „Znalosť kauzálnych súvislostí je akýmsi základom pre finálnu úvahu. Kauzalita dáva k dispozícii mnoho súvislostí, finalita si z nich vyberá.“ (1, s. 54)

Než pokročíme ďalej v analýze dialektiky cieľov, prostriedkov a podmienok, pokúsime sa tieto pojmy pracovne vymedziť vo vzťahu k tvorbe socialistického spôsobu života. Ak totiž nie je jasno v základných pojmoch, nie je jasno ani v detailoch.

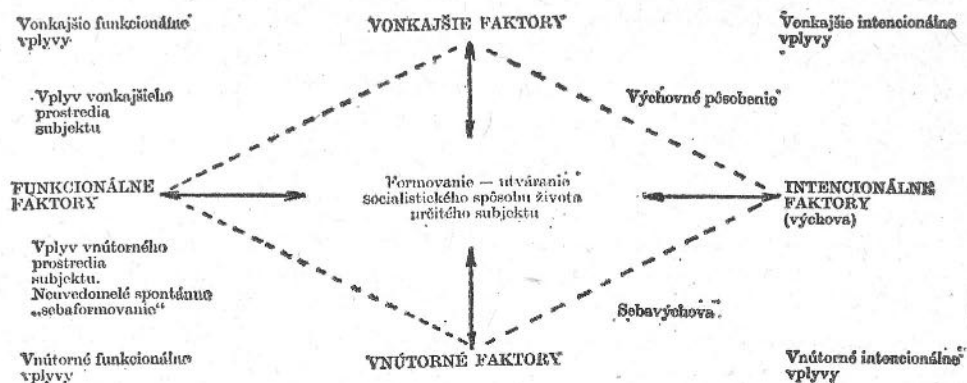
Je účelné rozlíšiť podmienky spôsobu života na vonkajšie a vnútorné. Vonkajšie podmienky utvárania spôsobu života tvorí dosiahnutá úroveň životného prostredia skúmaného subjektu, okolností, za ktorých prebieha utváranie spôsobu života, vplyvov prírodného i sociálneho prostredia na daný subjekt. Vnútorné podmienky spôsobu života tvorí dosiahnutá úroveň spôsobu života skúmaného subjektu.

Ak pojem „podmienky spôsobu života“ zachycuje to, čo existuje, to, čo je, to čo sa dosiahlo, pojem „ciele utvárania spôsobu života“ vyjadruje to, čo má byť, posiluje objavené a vedomé zvolené životné možnosti, zachytáva životné a výchovné ciele vzťahujúce sa na daný subjekt. Ciele utvárania socialistického spôsobu života môžeme vyjadriť aj ako uspokojovanie i kultiváciu potrieb subjektu (človeka i spoločnosti). Ciele utvárania socialistického spôsobu života zahŕňujú teda nielen obnovu, reprodukciu a sebazáchovu síl subjektu, ale aj jeho rozvoj a plnú realizáciu..

V tejto súvislosti treba presnejšie vymedziť aj sám pojem „utvárania“. Utváranie, čiže formovanie chápeme v značne širšom zmysle, ako pojem „výchova“. Okrem výchovy zahŕňa formovanie i živelný vplyv vonkajšieho prostredia a vnútorných faktorov na človeka. Rozlišujeme preto formovanie funkcionálne a intencionálne. Ak prihliadneme ešte na dialektiku vývojových i výchovných faktorov vonkajších a vnútorných, môžeme rozlíšiť:

Vzájomné vzťahy medzi týmito sférami i otvorené ďalšie terminologické problémy naznačuje schéma:

Na rozdiel od funkcionálneho (živelného) pôsobenia životného prostredia a vnútorných síl samého života, výchova je intencionálnym (zámerným) medziľudským pôsobením, ktorého cieľom je rozvíjať uvedomele aktívny, celistvý vzťah človeka k svetu, t. j. k prírode, spoločnosti i k sebe samému. Ak sa má človek stať harmonicky rozvinutou ľudskou bytosťou, musí byť vychovávaný. Rozhodujúcou a podstatnou zložkou utvárania socialistického spôsobu života je preto výchova k socialistickému spôsobu života.

Prostriedkom utvárania socialistického spôsobu života sa môže teoreticky stať všetko, čo existuje, t. j. každá podmienka spôsobu života, ktorú možno v danej situácii využiť na dosiahnutie vytýčených cieľov. V praxi sa, pravda, premieňajú na prostriedky len tie podmienky spôsobu života, ktoré dokáže riadiaci subjekt viac-menej uvedomele využiť na dosiahnutie vytýčených cieľov. Ak pozná napr. subjekt sociálnej regulácie kauzálny vzťah, „po stave A môže nasledovať stav B, ak pôsobíme sústavou prostriedkov C“, môže túto vedomosť finálne využiť na vyvolanie situácie B. Táto jednota kauzality a finality, toto kauzálne finálne myslenie je nevyhnutným predpokladom voľby adekvátnych prostriedkov tvorby socialistického spôsobu života i celej sociálnej regulácie. V skutočnosti môže byť, pravda, toto myslenie a konanie len aproximatívne, lebo jednotlivé situácie v živote sú značne zložité, neopakovateľné a riadiaci subjekt nemôže žiadnu z nich absolútne poznať. Aj zvolené prostriedky majú mnoho rozvetvených (chcených i nechcených) následkov, ktoré nemôžeme vopred plne postrehnúť.

Ciele, prostriedky a podmienky utvárania socialistického spôsobu života sa nám tak javia ako tri množiny kvantitatívne i kvalitatívne premenných, medzi ktorými existujú vzájomné vzťahy. Ak si označíme ciele — C, prostriedky — P, podmienky — Pd, môžeme uvedené vzťahy schematicky vyjadriť takto:

$$Pd \rightarrow C$$

$$C \rightarrow P$$

$$P \rightarrow C$$

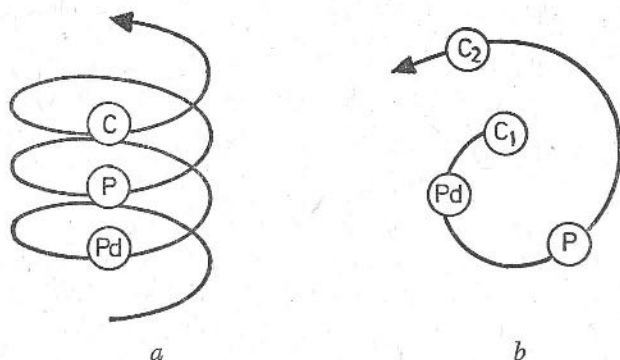
$$Pd \rightarrow P$$

$$C \rightarrow Pd$$

$$P \rightarrow Pd$$

Tieto systémové vzťahy spôsobujú, že zmena jednej časti uvedenej sústavy vyvoláva zmeny ich ďalších častí, a to tým viac, čím viac je sústava integrovaná. Systémová väzba nie je, pravda, pri takom dialektickom jave, akým je životné prostredie a spôsob života, nijak skostnatená a jednoznačná: istým podmienkam zodpovedá väčšia či menšia varieta cieľov, ktoré sa môžu dosiahnuť zas do určitej miery variabilnými prostriedkami a pod.

Dialektika živých cieľov, prostriedkov a podmienok patrí k podstatným systémotvorným faktorom živého prostredia a spôsobu života. Pokúsme sa záverom aspoň na veľmi jednoduchom modeli o jej celkové vystihnúť. Ak si predstavíme úspešne prebiehajúce úsilie o vyššiu kvalitu života ako pohyb po špirále, môžeme na tejto špirále v každej danej situácii schematicky sledovať pohyb troch *polí* premenných, líšiacich sa svojimi funkciami. Po cieľov má vždy viac-menej väčší predstih pred počom podmienok. Podmienky akoby „tlačili“ túto sústavu, ciele ju zas „ťahajú“. V „medzipásme“ určitých cieľov a podmienok možno sledovať viac-menej adekvátne prostriedky utvárania spôsobu života. Tento *pohyb premenných cieľov, prostriedkov i podmienok života je súčasne ich vzájomným koobehom*: vonkajšia i vnútorná podmienka života, využitá na dosiahnutie určitých cieľov, mení sa na prostriedok, realizovaný cieľ sa mení na súčasť podmienok a môže sa tak stať znova aj prostriedkom na dosiahnutie vyšších cieľov a.d. (pozri obr. 1).

Obr. 1. Schéma dialektického vzťahu cieľov, prostriedkov a podmienok utvárania socialistického spôsobu života, vyjadrená dvojakým pohľadom *a* a *b*. Ad *b*): realizovaný cieľ C_1 sa mení na podmienku (Pd) môže byť využitý ako prostriedok (P) na dosiahnutie náročnejšieho cieľa C_2 .

Záver

Všeobecná dialektika subjektu a objektu i konkrétnejšia dialektika cieľov, prostriedkov a podmienok patrí k základným systémotvorným prvkom a vzťahom utvárania socialistického spôsobu života. Je súčasťou všeobecnej pojmovej, teore-

ticko-metodologickej základne, vhodnej na komplexnejší výskum spôsobu života. Umožňuje postihnúť tvorbu socialistického spôsobu života v jeho dynamike, totalite i v jeho sociálno-historickom kontexte. Uľahčuje medziodborovú spoluprácu, najmä kauzálne finálne analýzy a organické spojenie empirických i normatívnych prísľupov.

Súčasťou výskumných programov tvorby socialistického spôsobu života by preto nemali byť len časové elementy a ich reácie, len izolované podmienky, ciele a pros'riedky tohto hnutia, ale aj ich vzájomné dialektické vzťahy a premeny v procese revolučnej premeny sveta, spoločnosti i človeka. Významnou dimenziou týchto vzťahov je dialektika spôsobu života a životného prostredia.

LITERATÚRA

1. MUŽÍK, J.: Subjekt a objekt. NPL, Praha 1964.

К МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЯ СОЗНАТЕЛЬНОГО ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Богумир Ближковский

Формирование образа жизни относится к деятельности, в которой люди целью своих действий делают других людей и самих себя. Сознательный характер формирования социалистического образа жизни проявляется особенно ярко и непосредственно связан с историческим возникновением и развитием научного социализма. В статье конкретизируются некоторые методологические и общетеоретические заключения, вытекающие из интенционального и многомерного характера формирования социалистического образа жизни.

До сих пор теоретические подходы к исследованию социалистического образа жизни исходили большей частью из отдельных научных дисциплин, были ориентированы преимущественно только исторически, нормативно или эмпирически. Поэтому они не предоставляют возможности для каузально-финального анализа сознательного формирования социалистического образа жизни, без которого целесообразная и эффективная регуляция этого процесса не может обойтись. Если же человек хочет достичь заранее намеченной цели, то он должен размышлять каузально и финально.

Проблема анализа сознательных процессов не является в марксизме новой. Перед этой задачей стоял уже К. Маркс, когда он хотел анализировать процесс труда. Отправляясь от его заключений, мы можем постичь основные элементы и отношения любого сознательного процесса посредством диалектики его субъекта, а также посредством диалектики его целей, средств и условий.

Понятие «условия формирования образа жизни» схватывает то, что существует, то, что было достигнуто. Внешние условия составляют достигнутый уровень жизненной среды исследуемого субъекта, природные и социальные обстоятельства жизни данных людей. Внутренние условия составляет достигнутый уровень образа жизни данного субъекта. Цели формирования образа жизни выражают то, что должно быть. Средством формирования социалистического образа жизни может стать все, что существует, следовательно, каждое условие, которым в данной ситуации можно воспользоваться для достижения намеченных целей. Если, например, субъект социальной регуляции знает каузальное отношение: после

состояния А может следовать состояние В, если мы воздействуем системой средств С, то он может эти знания финально использовать для создания ситуации В. Движение переменных целей, средств и условий является одновременно их взаимным круговоротом: условие, использованное для достижения определенных целей, превращается в средство, реализованная цель, в свою очередь, превращается в составную часть условий и может тем самым снова стать также средством для достижения более высоких целей и т. д.

Общая диалектика субъекта и объекта и выведенная из нее более конкретная диалектика целей, средств и условий относятся к основным системообразующим элементам и отношениям сознательного формирования социалистического образа жизни. Эта диалектика является составной частью общепонятийного, теоретико-методологического базиса, подходящего для более комплексных исследований образа жизни. Она позволяет постичь социалистический образ жизни в его динамике, тотальности и в его социально-историческом контексте. Она облегчает междисциплинарное сотрудничество, в особенности каузально-финальный анализ и органическое сочетание эмпирических и нормативных подходов.

ZUR METHODOLOGIE DER UNTERSUCHUNG DER ZWECKBEWUSSTEN BILDUNG EINER SOZIALISTISCHEN LEBENSWEISE

Bohumír Blížkovský

Die Bildung einer bestimmten Lebensweise gehört zu jenen Tätigkeiten, in denen die Menschen andere Menschen und sich selber zum Ziel ihres Handelns machen. Besonders markant ist der zielbewusste Charakter der Bildung einer sozialistischen Lebensweise, sie ist unmittelbar verknüpft mit der historischen Entstehung und Entwicklung des wissenschaftlichen Sozialismus. Die vorliegende Studie konkretisiert einige methodologische und allgemein theoretische Schlussfolgerungen, die aus dem internationalen und multidimensionalen Charakter der Bildung einer sozialistischen Lebensweise zu ziehen sind.

Alle bisherigen theoretischen Aspekte zur Untersuchung der sozialistischen Lebensweise waren zumeist in einzelnen Wissenschaftszweigen begründet und in ihrer Mehrzahl nur historisch oder normativ oder empirisch ausgerichtet, sie ermöglichten darum keine kausalen, finalen Analysen einer zielbewussten Bildung sozialistischer Lebensweise, ohne die eine zweckmässige und wirksame Regulierung dieses Vorganges nicht auskommen kann. Will der Mensch ein vorgefasstes Ziel erreichen, muss er kausal und final denken.

Im Marxismus ist das Problem einer Analyse zielbewusster Prozesse nichts Neues. Vor dieser Aufgabe stand bereits Marx, als er den Arbeitsprozess untersuchen wollte. Aus seinen Schlussfolgerungen ausgehend, könne wir die Grundelemente eines jeden zielbewussten Prozesses durch die Dialektik seines Subjekts und Objekts und durch die Dialektik seiner Ziele, Mittel und Bedingungen begreifen.

Der Begriff „Bedingungen der Bildung einer Lebensweise“ schliesst in sich das Existierende, das Erreichte ein. Das erreichte Niveau des Lebensmilieus des untersuchten Subjekts bildet die äusseren Umstände, die natürlichen und gesellschaftlichen Lebensumstände der existierenden Menschen. Die inneren Bedingungen werden vom erreichten Niveau der Lebensweise des gegebenen Subjekts gebildet. Die Ziele der zu bildenden Lebensweise drücken das Seinsollende aus. Alles Existierende kann zum Mittel zur Bildung einer sozialistischen Lebensweise werden, also jeden Bedingung, die in der gegebenen Situation dazu benützt werden kann, um das gesetzte Ziel zu erreichen. Kennt z. B. das Subjekt der sozialen Regulation das Kausalverhältnis: nach Zustand A kann Zustand B folgen, wenn wir ein System von Mitteln C wirken lassen,

so können wir dieses Wissen final so verwerten, dass Zustand C eingeleitet wird. Die Bewegung veränderlicher Ziele, Mittel und Bedingungen ist zugleich ihr gemeinsamer Kreislauf: eine zu bestimmten Zielen verwendete Bedingung verwandelt sich wiederum in ein Bestandteil der Bedingungen und kann so von neuem auch ein Mittel für höhere Ziele werden.

Die allgemeine Dialektik des Subjekts und Objekts und die von ihr abgeleitete konkrete Dialektik der Ziele, Mittel und Bedingungen gehört zu den grundlegenden systembildenden Elementen und Verhältnissen einer zielbewussten Bildung sozialistischer Lebensweise. Sie ist ein Bestandteil der allgemeinen begrifflichen, theoretischmethodologischen Grundlage, die für eine umfassendere Untersuchung der Lebensweise geeignet ist. Sie ermöglicht es, die sozialistische Lebensweise in ihrer Dynamik, Totalität und in ihrem sozial-historischem Kontext zu begreifen. Sie erleichtert eine interdisziplinäre Zusammenarbeit, vor allem kausale Finalanalysen und eine organische Vereinigung empirischer wie auch normativer Aspekte.